

Historicko-cirkevné okolnosti vzniku encykliky Leva XIII. *Providentissimus Deus*

Luboslav Hromják

V úvode do tejto problematiky autor popisuje všeobecnú situáciu v teologickom myslení pred pontifikátom Leva XIII., charakteristického skepticizmom voči moderným prístupom v katolíckej teológii, zvlášť biblickej teológie. Veľmi odlišný bol prístup protestantských cirkví, ktoré v biblických vedách využívali historicko-kritickú metódu. Priekopníkom tohto prístupu v Katolíckej cirkvi bol predovšetkým francúzsky dominikán a biblický teológ Jean-Marie Lagrange. Autor v tejto štúdii vysvetľuje, ako vydanie encykliky *Providentissimus Deus* ovplyvnilo vo všeobecnosti biblický výskum a otvorilo Katolícku cirkev moderným aspektom doby.

Tento rok si pripomíname 130 rokov od vydania mimoriadne významnej encykliky *Providentissimus Deus*, ktorú vydal pápež Lev XIII. 18. novembra 1893 a ktorá sa stala významným medzníkom v rámci štúdia biblických vied. V dejinách pápežstva možno len zriedkakedy nájsť takého pápeža, ktorý by venoval toľko pozornosti a záujmu o rozvoj biblických vied, ako práve pápež Lev XIII., vlastným menom Vincenzo Gioacchino Pecci. Význam štúdia Biblie, na ktorý Lev XIII. poukazoval počas svojho pontifikátu, však nebol náhodný, ale vychádzal z celkovej politicko-náboženskej situácie v Európe v prvej polovici 19. storočia. Nečakaný zlom v jej viac ako tisícročnom dejinnom vývoji totiž spôsobila epochálna Veľká francúzska revolúcia v roku 1789. Ňou sa otvorila nová etapa moderných svetových dejín, ktorá skoncovala s feudálnym systémom. Ten sa usadil v Európe počnúc sťahovaním národov (koncom 5. a začiatkom 6. storočia). Pod vplyvom osvietenských filozofov a politikov sa revolučná éra snažila skoncovať aj s Katolíckou cirkvou, ktorá silným prepojením s feudálnym systémom bola v tom čase označovaná za hlavného komplica tzv. *ancién regime* (starého systému).

1. POMERY V KATOLÍCKEJ CIRKVI V OBDOBÍ PRED NÁSTUPOM LEVA XIII. NA PETROV STOLEC

Aj keď po skončení napoleonských vojen a následne po Viedenskom kongrese v rokoch 1814–1815 nastúpilo obdobie tzv. reštaurácie, ktorej stelesnením bola Svätá aliancia, európske panovnícke rody ako aj miestna šľachta sa politicky a ideovo zapájali do snáh znovu vzkriesiť starý režim, predsa však Európa už nebola taká, ako predtým. Ďalšie udalosti v Európe ukázali, že aj napriek využitiu politického násillia a absolutistickej moci panovníkov, za účelom vrátiť Európu do stavu spred roka 1789, cesta späť sa javila priam nemožná. Napriek tomu, že mnohí o nej snívali. Čím viac ten-ktorý panovník zotrúval na svojich utopistických a revizionistických predstavách a razantne odmietal akceptovať nový politický poriadok, v dôsledku očakávania návratu feudálneho systému, tým viac sa zväčšovalo napätie a prehlbovala priepasť medzi novou politickou elitou, ktorú predstavoval parlament a bývalou privilegovanou vrstvou. Niečo obdobné sa dialo aj v samotnej Katolíckej cirkvi. V zmenených politických pomeroch v Európe, postavených už nie na základe privilégií, ako to bolo za feudalizmu, ale na základe práv ukotvených v legislatíve, Cirkev stratila svoje privilegované miesto v spoločnosti a dostávala sa čoraz viac na perifériu politického a spoločenského života. Tomuto nezvratnému procesu nezabránilo ani obdobie tzv. reštaurácie, kedy sa snažila Cirkev oprieť o absolutistického panovníka v snahe o znovunadobudnutie predchádzajúceho *status quo*. Vo vnútri Cirkvi tak dochádzalo k napätiu, ktoré vznikalo z odlišných vnútro-cirkevných postojov týkajúcich sa riešenia postavenia Cirkvi v modernej spoločnosti. Nechýbali tí, ktorí neakceptovali novodobé podmienky modernej spoločnosti, v ktorých sa Cirkev náhle ocitla nepripravená na situáciu po zvrhnutí starého politického systému. To sa prejavilo prehlbujúcou sa izoláciou Cirkvi od čoraz viac od nej vzdalujúcej sa modernej spoločnosti. Cirkev v obave z narušenia celistvosti kresťanskej náuky odmietala akýkoľvek dialóg s modernou dobou. Výsledkom tohto postoja bola okrem iného aj elaborácia zoznamu novodobých bludov, známeho pod názvom *Syllabus*, ktorý vydal pápež Pius IX. v roku 1864 v rámci encykliky *Quanta cura*. Riziká takto zmýšľajúcej skupiny, ktorá dominovala v čase pred nástupom pápeža Leva XIII., vyjadril veľmi výstižne prvý slovenský filozof kultúry a katolícky teológ Ladislav Hanus vo svojej štúdií *Kresťan a dejiny*. V nej konštatuje, že vo svete, kde relativizmus

zasiahol človeka naplno, má nezastupiteľné miesto Cirkev, ktorá nie je len garantom ortodoxie viery, ale aj jedinou strážkyňou objektívneho poriadku, aj napriek tomu, že relativizmus prenikol aj do života Cirkvi.¹

Nie v tom, žeby sa Cirkev vzdala objektívneho poriadku Absolútne, ale v psychologickom pociťovaní menejcennosti. Metódou tohto pocitu menejcennosti je apologetický prístup: brániť sa za každú cenu, postaviť sa voči každému, kto by ju napádal a hodnoty moderného sveta neuznával. Cirkev tak vytvára zo seba istý druh *geta*. Zákonom *geta* je uzavretá obec, ktorá sa riadi svojimi vlastnými štatútmi, drobnými záležitosťami, no oproti vonkajšiemu svetu je uzavretá, neberie ho na vedomie. Ide o atmosféru v sebe uzavretého kruhu a nepretržitého postrehu na *vonkajších hradbách*, aby do tejto *Citadelly* nevniklo nič, čo by tomuto getu mohlo uškodiť. Všetka pozornosť sa potom sústreďuje na vonkajšieho nepriateľa, ktorého sa snaží pomenovať, odhaliť taktiku jeho boja a zmýšľania. Celá pozornosť takejto generácie tzv. *geta* sa sústreďuje vonku, mimo seba. Nemá sa kedy zapodievať so sebou, stať sa tvorcom nových hodnôt potrebných pre dobu, v ktorej žije.²

Na druhej strane existovala aj menšia skupina katolíckej cirkevnej hierarchie, ktorá si uvedomovala, že politické zmeny v Európe nie sú krátkodobé a že ak Cirkev nevstúpi do dialógu s moderným svetom, stratí ešte aj to málo, čo jej po vypuknutí Francúzskej revolúcie zostalo. Táto skupina sa nebála vstúpiť do dialógu s moderným liberalizmom ako partner, vďaka ktorému sa zrodili nové výzvy pre Cirkev, aj keď sa ani táto skupina vždy neubránila rizikám, ktoré predstavoval predovšetkým extrémny modernizmus a liberalizmus. Zvolením Gioacchina Pecciho za pápeža v Sixtínskej kaplnke 20. februára 1878 sa po dlhoročnej skúsenosti tzv. intransigentného, t. j. neústupčivého postoja Cirkvi voči novým politickým zmenám, presadila viac-menej táto druhá línia.³

¹ Euboslav HROMJÁK, „Ladislav Hanus o kresťanovi a jeho mieste v dejinách,“ in *Ladislav Hanus v mozaíke reflexii, interpretačných dotykov a postojov*, ed. Monika Kekeliaková, Ružomberok: VERBUM, 2009, s. 68.

² Ladislav HANUS, „Kresťan a dejiny,“ *Verbum*, č. 5 (1947): 208.

³ Rugero DE CESARE, *Il conclave di Leone XIII con aggiunte e nuovi documenti*, Città di Castello: S. Lapi, 1888, s. 257; Oskar KÖHLER, „Il progetto universale di Leone XIII: Obiettivi e metodi,“ in *Storia della Chiesa*, ed. Hubert Jedin, vol. IX, Milano: Jaca Book, 1993, s. 7.

2. ZÁKLADNÉ ČRTY PONTIFIKÁTU LEVA XIII. V KORELÁCII S MODERNÝMI TRENDMI DOBY

Svoj tzv. prechodný pontifikát začal Lev XIII. v pokročilom veku 68 rokov a s nalomeným zdravím. A bol to jeden z najsilnejších pontifikátov novodobých dejín. Trval viac ako 25 rokov, čím sa zaradil medzi najdlhšie pontifikáty v dejinách Cirkvi (najdlhší pontifikát mal sv. Peter – 34 rokov, Pius IX. – 31 rokov a 7 mesiacov, Ján Pavol II. – necelých 27 rokov). Tento úrad prevzal v období veľmi nelichotivých pomerov pre Katolícku cirkev. Novým náboženstvom sa stal vedecký pokrok a nacionalizmus, buržoázia upevňovala svoju moc a robotnícka trieda si začala uvedomovať svoju silu a postavenie v spoločnosti. Moderný človek videl svoje vykúpenie v pozitivistickej vede, v technike a v nových objavoch. Jeho krédom sa stala sloboda a pokrok. V čase nástupu do svojho úradu sa pápež pre neusporiadané vzťahy s Talianskom nachádzal v pozícii tzv. väzňa Vatikánu, žijúcom na rozlohe niekoľkých metrov štvorcových, v politickej izolácii (Svätá Stolica mala v čase jeho nástupu diplomatické vzťahy len s tromi európskymi krajinami) a v dobe silnejúceho liberalizmu a antiklerikalizmu. Stačí si pripomenúť iba niektoré silné liberálne proticirkevné vystúpenia v Taliansku: snahu o zneuctenie tela pápeža Pia IX. pri jeho prenášaní v noci z 12. na 13. júla 1881 z Vatikánu do Baziliky San Lorenzo fuori le mura, kedy rozvášnení talianski a zahraniční antiklerikáli volali: „Al fiume il papa porco!“ (t. j. „Do rieky svižu pápeža!“) a chceli jeho telo hodiť do Tiberu, alebo postavenie sochy Giordana Bruna na Campo dei Fiori v Ríme v roku 1889, či veľkolepú oslavu 25. výročia dobytia Ríma v roku 1895. Pre Cirkev v Taliansku boli zakázané verejné procesie a legislatívne sa presadzovali proticirkevné zákony o civilnom manželstve, rozvode, štátnom školstve a pod.⁴ Tieto otvorené protesty antiklerikálov viedli pápeža aj k úvahám o premiestnení pápežského sídla mimo Talianska, ako to dokazuje korešpondencia medzi Levom XIII. a cisárom Rakúsko-Uhorska Františkom Jozefom.⁵

V týchto nových podmienkach si pápež Lev XIII. uvedomil neúnosnosť dlhodobého trendu zatvárať si v Cirkvi oči pred novovzniknutou

⁴ Pio PASCHINI, *Lezioni di storia ecclesiastica*, vol. III/1, Torino: Società editrice internazionale, 1931, s. 468–469.

⁵ Fausto FONZI, „Fausto. La Chiesa e lo Stato italiano,“ in *I cattolici e la questione sociale. Storia del Cristianesimo 1878–2005*, ed. Elio Guerriero, vol. I, Milano: Edizioni San Paolo, 2005, s. 221–228.

politickou a spoločenskou situáciou. Preto práve on kliesnil cestu k novému chápaniu poslania pápeža v modernom prostredí a jeho otvorení sa pre dialóg s dominujúcim liberálnym prostredím. Týmto postojom zároveň otvoril novú éru v dejinách moderného pápežstva.

Lev XIII. predstavuje typ pápeža veľkej mentálnej otvorenosti, prekrývajúceho intelektu, ostražitosti a schopnosti pochopiť ducha svojej doby. Jeho postoj voči moderným myšlienkovým prúdom doby ovplyvnili jednak roky skúseností z obdobia vykonávania diplomatickej misie apoštolského nuncia Svätej Stolice v štátoch modernej západnej Európy, kde sa konfrontoval so silnejúcim liberalizmom a vyostrenou sociálnou otázkou, ako aj jeho tridsaťdvaročné pôsobenie v politicky periférnej diecéze Perugia. Tam mal možnosť viac sa oboznámiť s vývojom liberalizmu v Európe prostredníctvom dobovej tlače a literatúry a tým viac reflektovať aktuálne znamenia čias. Na základe týchto poznatkov si v úlohe pápeža mohol klásť otázky, ktoré sa dotýkali podstaty problémov doby a nebál sa vstúpiť do otvorenej konfrontácie. Takto tomu bolo aj v jeho vysokom veku.⁶ Lev XIII. odvážne postavil Cirkev do víru revolučného sveta a cez veľký pápežov optimizmus sa

usiloval zmieriť cirkevnú tradíciu vo svojej integrite s moderným duchom. Možno bezpochyby tvrdiť, že on nastolil novú epochu v dejinách Katolíckej cirkvi a cez odvahu vychádzajúcu z viery spustil taký začiatok, bez ktorého si nemožno predstaviť ďalších jeho nástupcov na Petrovej katedre. Vytiahol katolicizmus z geta do stredu svetového diania.⁷

Tento úspech pápežskej politiky Leva XIII. potvrdzujú aj viacerí historici. Za najväčšie osobnosti, ktoré ovplyvnili dejiny Európy 19. storočia totiž považujú Napoleona, ktorý 19. storočie otvoril a pápeža Leva XIII., ktorý toto storočie uzavrel.⁸ Vytiahnutie Cirkvi z izolovaného katolíckeho geta, ktoré odmietalo zmeny uskutočnené po vypuknutí Veľkej francúzskej revolúcie, sa realizovalo cez tohto pápeža. A to nielen z hľadiska politického, kedy sa mu aj napriek zložitému politickému postaveniu z dôvodov nevyriešenej tzv. rímskej otázky podarilo nadviazať diplomatické styky takmer so všetkými európskymi krajinami a stať sa dokonca arbitrom v medzinárodných sporoch, ale aj z hľadiska vnútrocir-

⁶ Giacomo MARTINA, „Il testamento politico di Leone XIII,“ *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, č. 1 (1986): 121–133.

⁷ KöHLER, „Il progetto universale di Leone XIII,“ s. 12.

⁸ Rosario ESPOSITO, *Leone XIII e l'Oriente cristiano*, Roma: Edizioni Paoline, 1960, s. 8.

kevného. Znamenalo to pre Cirkev obdobie, v ktorom bolo síce potrebné poukázať na doktrínálne a morálne nebezpečenstvá vtedajšej doby, ale zároveň presvedčiť modernú európsku spoločnosť o potrebe Cirkvi pre zdravý vývoj a pokrok občianskej spoločnosti, o jej otvorenosti viesť dialóg s modernými myšlienkovými prúdmi doby a v rámci tvoriacej sa pluralitnej spoločnosti stať sa schopnou zaujať prostredníctvom solidného vedeckého prístupu v teológii a autentickým spôsobom života v zhode s evanjeliom.

Pápežovou odpoveďou na požiadavky modernej doby boli jeho encykliky, v ktorých poukázal nato, že Cirkev sa nestavia proti slobode človeka, vede a pokroku ľudstva, ba práve naopak. Predstavil ju ako tú, ktorá už od prvých stáročí bola podporovateľkou vedy a kultúry vo svojich školách a bola ochrankyňou práv jednotlivých národov.⁹ Veľmi výstižne tento úmysel vyjadril v liste svojmu novému štátnemu sekretárovi Marianovi Rampollovi datovanom 15. júna 1887, kde v súvislosti s touto témou poznamenal:

Od samého počiatku sa neustále usilujeme napraviť škody spôsobené Cirkvi revolúciou¹⁰ a bezbožnosťou, ale zároveň dať pocítiť celej ľudskej spoločnosti nevyhnutne potrebné povzbudenie cez božskú čnosť. A pretože nepriatelia Cirkvi sa už dlho usilujú všemožnými spôsobmi odňať Cirkvi akýkoľvek sociálny vplyv a vzdaťovať od nej národy a vlády, ktorým sa majstrovsky snažia vsugerovať, aby upodozrievali Cirkev a uverili, že je ich nepriateľkou, z našej strany sme ju vždy predstavovali takú, akou v skutočnosti je – ako najlepšiu priateľku, dobrodinkyňu kniežat a národov; a usilovali sme sa zmieriť ich s Cirkvou, nadväzovaním a upevňovaním priateľských vzťahov medzi Svätou Stolicou a rôznymi národmi a znovunastolením náboženského mieru.¹¹

⁹ Giuseppe HURTON, *Il problema dell'unione sotto il pontificato leoniano: Leone XIII ed i teologi ortodossi russi*, Roma: Pontificia Università Lateranense, 1965, s. 11.

¹⁰ Pozn. autora: rozumej Veľkou francúzskou revolúciou.

¹¹ „E fin dal principio Ci proponemmo di adoperarci costantemente a risarcire i danni recati alla Chiesa dalla rivoluzione e dall'empietà, e nel tempo stesso a far sentire a tutta l'umana famiglia, estremamente bisognosa, l'alto conforto di questa divina virtù. – E poiché i nemici da lungo tempo si studiano con ogni mezzo di togliere alla Chiesa ogni influenza sociale, e di allontanare da essa popoli e governi, ai quali con tutte le arti si provarono di renderla sospetta e di farla credere nemica; dal canto Nostro l'abbiamo sempre mostrata, qual è veramente, la migliore amica e benefattrice dei principi e dei popoli; e Ci siamo studiati di riconciliarli con essa, rannodando o stringendo vie più tra la S.Sede e le diverse nazioni amichevoli rapporti, e ristabilendo dovunque la pace religiosa.“ Archivio storico della Segreteria di Stato (ďalej ASRS), Archivio degli Affari Ecclesiastici Straordinari (ďalej AES), Stati Pontifici, 1887, pos. 1072, fasc. 345, f. 9v.

Zároveň vyjadril potrebu nastolenia pokoja v spoločnosti prostredníctvom upevnenia poriadku, bez ktorého nevidel šťastné spolunažívanie ľudí, rozdelených náboženstvami a ideológiami. V tejto úlohe videl privilegované poslanie Cirkvi, ktorá sa mu tak javila ešte užitočnejšia v spoločnosti ako predtým. V tejto správe Rampollovi to explicitne vyjadril:

Naznačíme iba jednu veľmi závažnú potrebu, ktorú má spoločnosť, t.j. vrátiť sa k skutočným princípom poriadku, tak nevhodne opusteným a zanedbaným. Kvôli tomu sa prerušila medzi národnými a panovníkmi a medzi spoločenskými vrstvami tá pokojná harmónia, v ktorej spočíva pokoj a verejné blaho; oslabilo sa náboženské cítenie a upustilo sa od povinností, kvôli čomu povstal a rozšíril sa akýsi duch nezávislosti a vzbury, ktorý smeruje až k anarchii a k zničeniu samého sociálneho spolunažívania. Zlo sa šíri bez akejkoľvek miery a núti mnohých ľudí z vlády vážne uvažovať o tom, aby akýmkoľvek spôsobom zastavili spoločnosť pred osudovou situáciou a snažili sa ju ozdraviť. A dobre robia, pretože všemožne sa musí vytvoriť hrádza tomuto devastujúcemu prúdu. Ale k tejto záchrane spoločnosti nedôjde bez Cirkvi.¹²

3. NOVÉ PRÍSTUPY K FILOZOFII A TEOLÓGII V PONTIFIKÁTE LEVA XIII.

Zvýšiť prestíž Cirkvi v spoločnosti sa pápež usiloval aj cez podporu filozofického a teologického štúdia v zhode s uzneseniami 1. vatikánskeho koncilu, ktoré posilnili jeho autoritu. Predovšetkým tomu napomohla dogma o primáte a neomylnosti pápeža vo veciach viery a mravov. Pontifikátom Leva XIII. nastupuje moderná éra pápežov, ktorí vykonávajú svoj magisterský úrad prostredníctvom vydávania množstva encyklík, venovaných pestrej škále problémov a otázok, ktoré si vynútili nové po-

¹² „Accenneremo solo al gravissimo bisogno che ha la società di tornare ai veri principi di ordine, tanto sconsigliatamente abbandonati e negletti. Per questo abbandono si è rotta tra popoli e sovrani e tra le diverse classi sociali quella pacifica armonia, nella quale è riposta la tranquillità e il pubblico benessere; si è indebolito il sentimento religioso e il freno del dovere; per cui è sorto vigoroso e si è diffuso largamente lo spirito d'indipendenza e di rivolta, che va fino all'anarchia e alla distruzione della stessa sociale convivenza. Il male cresce a dismisura e dà a pensare seriamente a molti uomini di governo, i quali cercano in ogni modo di arrestare la società sul fatale pendio e di richiamarla a salute. E bene sta; chè cin tutte le forze si deve fare argine ad un torrente così rovinoso. Ma la salvezza non verrà senza la Chiesa.“ ASRS, AES, Stati Pontifici, 1887, pos. 1072, fasc. 345, f.10r.

litické zmeny, ako nikdy predtým.¹³ V zhode s potrebami doby, ktorá si vyžadovala vedeckú argumentáciu, pápež Lev XIII. vynaložil veľa úsilia do intelektuálneho apoštolátu.

V oblasti štúdia filozofie uprednostňoval novotomizmus. K štúdiu tohto filozofického smeru vyzýval celý kresťanský svet prostredníctvom encykliky *Aeterni Patris* zo 4. augusta 1879. Ňou zaviedol povinné vyučovanie novotomizmu v diecéznych seminároch a zároveň poukázal na nevyhnutnú kvalitnú filozofickú formáciu adeptov kňazstva. Encyklikou chcel vzbudiť seriózný záujem o štúdium kresťanskej filozofie a vyhnúť sa tak možným excesom v teologickom bádaní.¹⁴ U seminaristov nepreferoval štúdium filozofie ako autonómnej vedy. Ale takéto štúdium vnímal skôr v typicky stredovekom prepojení filozofie s teológiou, aby filozofia viedla k upevneniu viery. K tomu slúžilo vyzdvihnutie „tomášovskej“ filozofie, aby sa v konfrontácii s racionalizmom a pozitivismom 19. storočia poukázalo na skutočnosť, že viera nie je v rozpore s rozumom. Lev XIII. v tejto súvislosti podotkol, že Cirkev sa neobáva konfrontácie s racionalizmom a s vlastnou históriou, lebo „Boh nepotrebuje naše klamstvá“.¹⁵ V úsilí o podporu kresťanskej filozofie založil *Akadémiu sv. Tomáša* v Ríme a Katolícku univerzitu v Leuvene.¹⁶

Lev XIII. výrazne podporil aj historický výskum. Na podnet nemeckého kardinála Josepha Hergenröthera, sprístupnil verejnosti v roku 1881 Tajné vatikánske archívy a Vatikánsku knižnicu. Zároveň sa pričínal aj o modernizáciu budov, o získanie nových kódexov a kníh. Založil aj Pápežský výbor pre históriu, jeho členovia sa však nikdy nestretli. V roku 1895 sa novým prefektom archívu a knižnice stal znamenitý medievista Franz Ehrle. Otvorenie vatikánskych archívov malo za následok založenie viacerých národných historických inštitútov v Ríme. Prvým takýmto historickým ústavom, založeným už v roku 1881, bol Rakúsky historický inštitút, ktorý viedol protestant a vynikajúci diplomatik a historik Theodor von Sickel. Ďalším ústavom bol pruský inštitút, založe-

¹³ Erminio LORA – Rita SIMONIATI (ed.), *Enchiridion delle Encicliche: Leone XIII*, vol. 3, Bologna: Edizioni Dehoniane, 1997, s. 6–7.

¹⁴ *Acta Apostolicae Sedis* (ďalej AAS), 1879/1880, vol. 12, s. 98–114; Heinrich DENZINGER, *Enchiridion symbolorum*, Bologna: EDB, 2001, s. 1086–1089.

¹⁵ Philippe LEVILLAIN (ed.), *Dizionario storico del papato*, vol. II, Milano: Bompiani, 1996, s. 864.

¹⁶ Andrea Maria ERBA – Pier Luigi GUIDUCCI, *La Chiesa nella storia*, Torino: Elledici, 2003, s. 561.

ný v roku 1888 a v roku 1895 *École française de Rome*.¹⁷ Za základné kritérium historického výskumu sa okrem snahy o objektivitu, kritickú analýzu prameňov kládol počas pontifikátu Leva XIII. dôraz na vnímanie historických súvislostí. Vďaka tomu kardinál Hergenröther v rokoch 1876–1880 vydal trojzväzkové dielo *Handbuch der allgemein Kirchengeschichte*, založené na prameňoch z vatikánskych archívov. Takto mohol známy historik Ludwig von Pastor od roku 1886 vydať 16-zväzkové dielo *Papstgeschichte* a v roku 1901 bol vymenovaný za riaditeľa Historického rakúskeho inštitútu v Ríme.¹⁸ Sprístupnenie vatikánskych archívov je výrazom novej epochy, ktorú predstavuje Lev XIII. cez jeho otvorenosť viesť dialóg so svetom a cez jeho úprimné úsilie hľadať pravdu. Pri otvorení archívov takto odpovedal tým, ktorí kládli otázku, či sa pápež nebojí, že vyjde na povrch mnoho historických faktov diskriminujúcich Cirkev: „My sa pravdy nebojíme.“¹⁹

Silný ekumenický akcent pontifikátu Leva XIII. vytváral predpoklady na serióznejšie štúdium toho, čo predstavuje spoločné dedičstvo kresťanov, a tým je Biblia. Uzavretosť katolíckeho sveta voči novým vedeckým výskumom viedlo v biblických vedách k úpadku a strnulosti, kým v protestantskom prostredí biblické vedy prežívali obdobie obrovského teologického rozvoja.

4. NAJVÝZNAMNEJŠIE BIBLICKÉ CENTRÁ V EURÓPE V ČASE PONTIFIKÁTU LEVA XIII.

Najväčším centrom modernej protestantskej biblickej kritiky bola Tübingenská a Strassburgská škola, sústredená okolo časopisu *Revue de Strasbourg* pod vedením najvýznamnejšieho biblistu Eduarda Reus-

¹⁷ Oskar KÖHLER, „Il progetto universale di Leone XIII: Obiettivi e metodi,“ in *Storia della Chiesa*, ed. Hubert Jedin, vol. IX, Milano: Jaca Book, 1993, s. 385.

¹⁸ Jacques GADILLE, „Di fronte alle nuove scienze religiose,“ in *Storia del Cristianesimo*, ed. André Vauchez a kol., vol. 11, Roma: Borla-Città nuova, 2003, s. 401.

¹⁹ PASCHINI, *Lezioni di storia ecclesiastica*, s. 470–471.

sa.²⁰ V katolíckom prostredí okrem prác Richarda Simona (1638–1712)²¹ a Jána Astrucka (1684–1766) nevyšlo žiadne zásadné dielo, ktoré by sa zaoberalo historicko-kritickým prístupom k Sv. písmu. V čase nástupu Gioacchina Pecciho na pápežský trón, prílišným zdôrazňovaním božského pôvodu Svätého písma, ktoré bolo odpoveďou na protestantskú reformu hlásajúcu dôraz na individuálny výklad Svätého písma, neexistovala takmer vôbec katolícka biblická textová kritika. Predovšetkým v pontifikáte Gregora XVI., ale tiež Pia IX. prevládala skepsa voči všetkému, čo i len naznačovalo moderné tendencie v teologických prístupoch. Preto historicko-kritická metóda, ktorú z dôvodu odmietania dejinnosti popierala väčšina vtedajších katolíckych elít a predovšetkým rímske kuriálne a univerzitné prostredie, nerezonovala v katolíckom prostredí ako vhodná. Pokusy francúzskych katolíckych intelektuálov, napr. Montalemberta či Lacordaira, usilujúcich sa o zmierenie a hľadanie styčných bodov medzi kresťanstvom a hodnotami modernej spoločnosti, narazili v tomto kontexte na značný odpor zo strany predchodcov pápeža Leva XIII. Tento postoj vychádzal z dejinnej skúsenosti proticirkevnej Veľkej francúzskej revolúcie a z reformných pokusov kléru v západnej Európe v rokoch 1830, 1848 a konca 19. storočia, ktoré boli považované za opovážlivé, hriešne a kacírské. Z tejto perspektívy by uznanie historicity znamenalo popretie božského pôvodu Cirkvi, ktorý ostáva nemenný. Postoj Rímskej kúrie spreď roku 1878 možno charakterizovať slovami: „Dejiny sú proti nám, moderna ide proti nám, teda my budeme proti nej.“²² Otázka interpretácie a inšpirácie Svätého písma v zmysle moderných trendov neprichádzala do úvahy. V protestantskom prostredí naopak textová biblická kritika prinášala nemalé výsledky. Veľké nadšenie priniesli kritické štúdie protestantského biblistu Júlia Wellhausena. V katolíckom prostredí bolo preto potrebné prekonať mentálne pred-

²⁰ André ENCREVÉ – Jacques GADILLE – Jean-Marie MAYEUR, „La Francia,“ in *Storia del Cristianesimo*, ed. André Vauchez a kol., vol. 11, Roma: Borla-Città nuova, 2003, s. 480; André ENCREVÉ, „Il pensiero protestante,“ in *Storia del Cristianesimo*, ed. André Vauchez a kol., vol. 11, Roma: Borla-Città nuova, 2003, s. 352–354.

²¹ Richard SIMON, *History of the Text of the Old Testament*, London: Walter Davis, 1682; Richard SIMON, *History of the Text of the New Testament*, London: Taylor, 1689; Andrew HUNWICK, *Richard Simon: Critical History of the Text of the New Testament*, Leiden: Brill, 2013.

²² Tomáš PETRÁČEK, *Bible a moderní kritika*, Praha: Vyšehrad, 2011, s. 134–135. Obšírnejšie k téme modernizmu a nastupujúcej sekularizácie Európy a jej dôsledkoch na náboženský život v Európe pozri: Hugh McLEOD, *Náboženství a lidé západní Evropy (1789–1989)*, Brno: CDK, 2007.

sudky voči používaniu nových filologických metód. Bez toho, aby došlo k narušeniu Katolíckou cirkvou stráženej hodnovernosti a tradície, ktorá však bola neraz v Cirkvi spojená s nesprávne pochopenou fosílnou tradíciou, stavajúcou sa skepticky a nedôverčivo voči novým vedeckým metódam. Tie prinieslo so sebou storočie pozitivizmu. Tento prerod nebol jednoduchý. Kým trojica nemeckých jezuitov – Karl Joseph Cornely, Josef Knabenbauer a Franz von Hummelauer – zastávala skôr tradicionalistický prístup ku katolíckej exegéze Sv. písma, čo dokumentuje ich kolektívne dielo vydané v roku 1886 pod titulom *Cursus scripturae sacrae*, v ktorom kritická exegéza bola chápaná ako negatívny vplyv racionalizmu v Cirkvi, vo francúzskom katolíckom prostredí sa rodil nový moderný smer. V ňom sa rodila a vyvíjala nová línia interpretácie Biblie, vychádzajúcej z literárnej a historickej kritiky. Prvým priekopníkom tohto nového literárno-kritického prístupu k Sv. písmu v katolíckom prostredí bol Alfred Loisy. Ten v roku 1883 pristúpil k tvorbe nového komentára Starého zákona na Katolíckom inštitúte v Paríži, kde prednášal od roku 1881.²³ Ďalším stúpencom nového prístupu k Biblii bol Albin van Hoonacker, ktorý v roku 1889 zaviedol v Leuvene nový biblický kurz *Histoire critique de l'Ancien Testament*,²⁴ a predovšetkým francúzsky dominikán, Boží sluha Marie Joseph Lagrange, ktorý v roku 1890 založil Biblickú školu v Jeruzaleme *École pratique d'études bibliques* a v roku 1892 časopis *Revue biblique*.²⁵ Tento nový smer ukázal, že v Cirkvi je možné otvoriť a podporiť moderný výskum a vstúpiť do dialógu s výsledkami modernej textovej kritiky, aj keď nie bez obáv. Bolo potrebné pootvoriť dvere, ale zároveň bolo potrebné určiť limity a tým zabrániť hyper-kritike, bez narušenia posvätného charakteru textu.

Tieto dôvody viedli pápeža Leva XIII. k tomu, aby poukázal nato, že používať nové metódy v Bibliku neznamená *a priori* opustiť náuku Cirkvi o inšpirácii Svätého písma Duchom Svätým.²⁶ Pod vplyvom domini-

²³ Roger AUBERT a kol, *Nuova storia della Chiesa: La Chiesa nella società liberale*, vol. 5/1, Genova: Marietti, 1994, s. 233; Albert HOUTIN, *La question biblique chez les catholiques en France au XIXe siècle*, Paris 1902; GADILLE, *Di fronte alle nuove scienze religiose*, s. 402–403.

²⁴ Joseph COPPENS, *La chanoine Albin van Hoonacker*, Paris 1935.

²⁵ François Marie BRAUN, *L'opera di padre Lagrange: Studio e bibliografia*, Brescia 1949; AUBERT a kol., *Nuova storia della Chiesa: La Chiesa nella società liberale*, s. 233.

²⁶ Silvio TRAMONTINI, *Un secolo di storia della Chiesa: Da Leone XIII al Concilio Vaticano II*, vol. I, Roma: Edizioni Studium, 1980, s. 36.

kánskeho biblistu Marie Josepha Lagrangea²⁷ sa pápež Lev XIII. pokúsil preklenúť tento nekritický postoj voči štúdiu Svätého písma, a to hľadáním istého vyváženia medzi textovou kritikou, bez narušenia podstatného prvku, ktorým je nepopierateľnosť inšpirácie. Urobil tak vydaním encykliky, ktorá predstavuje zásadný prelom v moderných biblických vedách a je považovaná za Magnu chartu biblických vied.²⁸

Publikovaním encykliky *Providentissimus Deus* vyzval vzdelancov, aby sa čo najdôkladnejšie venovali štúdiu Svätého písma a aby profesori teológie bedlivo vysvetľovali budúcim kňazom Sväté písmo, ktoré majú zasa oni zrozumiteľným spôsobom podávať veriacemu ľudu. Základom pre pochopenie encykliky sa stáva správna interpretácia biblických textov s použitím moderných filologických postupov a stálym zreteľom na božský pôvod a inšpiráciu Sv. písma. Pápež tak položil základné pravidlá pre katolícku exegézu.

5. CHARAKTERISTIKA ENCYKLIKY *PROVIDENTISSIMUS DEUS*

Encyklika pápeža Leva XIII. *Providentissimus Deus* z 18. novembra 1893 sa skladá z troch častí: 1. Mnohoraký úžitok Svätého písma a úcta, ktorú k nemu mala Cirkev; 2. Aktuálne usmernenia pre biblické štúdiá; 3. Obrana Sv. písma proti moderným bludom.

Odpoveď pápeža na modernú dobu, ktorá kládla do popredia prirodzenú povahu vecí, nachádzame hneď v úvode encykliky. Pápež Lev XIII. pripomína nadprirodzený rozmer človeka, ktorý nie je v rozpore s prirodzenosťou človeka, ale jeho naplnením a povýšením.

Boh vo svojej nekonečnej prozreteľnosti a vo svojom obdivuhodnom pláne svojej lásky, povýšil od počiatku ľudský rod tým, že ho urobil účastným na svojej božskej prirodzenosti.

²⁷ O úzkej spolupráci medzi pápežom Levom XIII. a Lagrangem svedčí skutočnosť, že ho pápež podporil a udelil mu pápežské požehnanie pre založenie biblickej školy a 21. januára 1903 ho vymenoval za konzultora Biblickej komisie. Bernard MONTAGNES, *The Story of Father Marie-Joseph Lagrange: Founder of Modern Catholic Bible Study*, Mahwah (New Jersey): Paulist Press, 2006, s. 80.

²⁸ AAS, 1893–1894, fasc. 26, 269–292; Alfio FILIPPI – Erminio LORA, *Enchiridion Biblicum*, Bologna: EDB, 2004, s. 132–193. Prvý známy text encykliky *Providentissimus Deus* a ohlas na ňu v českom a slovenskom prostredí je uvedený v publikácii Adolf SRB, *Lev XIII. Jeho život a působení*, Praha: Cyrillo-Methodějská tiskárna, 1901, s. 294–308.

Poukázaním na ohraničenosť ľudského poznania vyzdvihol pápež veľkosť Božieho zjavenia, ktoré predstavuje pomoc pre ľudský rozum pri poznávaní tých Božích tajomstiev, ktoré ostávajú ľudskému chápaniu nedostupné. Zjavenie, podľa pápeža Leva XIII., sa tak stáva darom pre človeka nie na základe nevyhnutnej potreby, ale na základe nekonečnej Božej lásky a dobroty so zameraním na nadprirodzený cieľ človeka. Tým starý problém dialektického vzťahu viery a vedy nestavia do rozporu, ako to robil prevažne iluminizmus, ale do komplementarity. Po úvodných slovách o nadprirodzenom poslaní človeka pápež Lev XIII. pristupuje v encyklike k mimoriadne vzácnej definícii inšpirácie Sv. písma: „Spiritu Sancto inspirante conscripti, Deum habet auctorem, atque ut tales ipsi Ecclesiae traditi sunt“ („Tým, že boli napísané z vnuknutia Ducha Svätého, majú Boha za autora a ako také boli zverené (odovzdané) Cirkvi.“).²⁹ Sväté písmo tak označuje za „list poslaný nebeským Ocom a odovzdaný cez svätých autorov ľudskému rodu, putujúcemu ďaleko od vlasti.“³⁰ V takomto ponímaní štúdium Sv. písma má v sebe rozmer časného dotyku putujúceho Božieho ľudu s Božou večnosťou. Výklad a obranu Sv. písma tak považuje za poslanie, ktoré je mimoriadne vznešené a potrebné.

Po úvodných slovách pápež pristupuje k prvej časti encykliky pod názvom *Mnohoraký úžitok Svätého písma* a úcta ktorú k nemu mala Cirkev. V nej uvádza dôvod, ktorý ho viedol k napísaniu encykliky, a síce povzbudí k štúdiu Sv. písma v zhode s požiadavkami doby a na druhej strane upozorní na to, aby nesprávnou interpretáciou biblických textov nedošlo k narušeniu jeho pôvodného obsahu.³¹ V encyklike pripomína zásluhu cirkevných otcov pri zachovaní neporušeného textu Svätého písma a jeho interpretácie, pričom nezabúda pripomenúť spoločnú východnú a západnú tradíciu, ako aj to, že tak špekulatívne ako aj prak-

²⁹ Erminio LORA – Rita SIMIONATI, *Enchiridion delle Encicliche: Leone XIII*, vol. 3, Bologna: Edizioni Dehoniane, 1997, s. 804–805. Lev XIII. vychádza zo základného textu pochádzajúceho z 1. vatikánskeho koncilu, ktorý predstavuje dogmatická konštitúcia *Dei Filius*, tá učí, že knihy Sv. písma „Cirkev pokladá za sväté a kanonické nie preto, lebo hoci napísané len ľudským úsilím, neskôr boli ňou schválené; ani nie preto, lebo obsahujú zjavenie bez omylu, ale preto, lebo napísané z vnuknutia Ducha Svätého majú Boha za pôvodcu a ako také boli zverené Cirkvi.“ Michael SCHMAUS, *Božie zjavenie*, Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 1992, s. 125; DENZINGER, *Enchiridion symbolorum*, s. 1048–1049.

³⁰ Tamže.

³¹ Tamže, s. 806–807.

tické poznanie Sv. Písma prinášalo veľké duchovné ovocie. Štúdiom Sv. písma sa podľa pápeža Leva XIII. dosahuje zázračným spôsobom: oslobodenie od zla, rast v čnostiach a pozvanie do prežívania Božej lásky.³² Povzbudenie pre kňazov k štúdiu Sv. písma nachádza pápež vo výrokoch cirkevných otcov, z ktorých uvádzam len niektoré. Odvoláva sa napr. na *Regulu pastoralis* sv. Gregora Veľkého, ktorý hovorí: „Je nevyhnutné, aby tí, ktorí majú úlohu kazateľa nezanedbávali nikdy štúdium Sv. písma“³³ alebo na dielo *Sermo* 179 sv. Augustína „Prázdny sa stáva ten kazateľ, ktorý nie je intímny učeníkom Božieho slova.“³⁴

V druhej časti encykliky *Aktuálne usmernenia pre biblické štúdiá* poukazuje najprv na nebezpečenstvá, ktoré predstavuje racionalizmus, odmietajúci akúkoľvek formu zjavenia a inšpirácie Sv. písma argumentáciou, ktorá sa zakladá na vonkajšom pozorovaní a na osobnom úsudku. Sväté písmo je takto podľa racionalistov výmyslom človeka, ktorý sa pre neschopnosť logicky pochopiť veci uchýľuje k interpretácii zázrakov, ktoré podľa nich nepresahujú prírodné sily, mágiu alebo miestne mýty. Aby sa predišlo takémuto učeniu v Cirkvi, pápež Lev XIII. pripomína biskupom ich obrovskú zodpovednosť pri výbere profesorov Biblika v seminároch, pričom stanovuje isté zásady, ktorými by sa mal riadiť biskup pri výbere profesora Biblika. Hlavným kritériom pre pápeža je, aby sa vyučovalo Biblikum tak, ako si to vyžaduje náročnosť matérie, odboru či výučby a potreby doby. Po prvýkrát vyžaduje pre profesorov Biblika riadne štúdium nielen teológie, ale aj špecializáciu z biblických vied.³⁵ Neskôr práve z týchto dôvodov, v zameraní na podporu vedeckého biblického výskumu, prostredníctvom apoštolského listu *Vigilantiae studii* z 30. októbra 1902 založil špeciálnu Biblickú komisiu, zloženú z kardinálov a konzultorov.³⁶ V encyklike *Providentissimus Deus* pápež ustanovuje ako záväzné používanie tých verzií Vulgaty, ktoré nariadil už Tridentský koncil, avšak pre lepšie pochopenie odporúča profesorom dôkladnejšie štúdium orientálnych jazykov, aby študovali Bibliu v jej pôvodnej reči. To predstavuje pre štúdium Biblie v Cirkvi zásadný posun. Zároveň však pripomína profesorom, že štúdium biblických vied by malo

³² Tamže, s. 810–811.

³³ Sv. GREGOR VEĽKÝ, *Regula pastoralis*, II, s. 11.

³⁴ Sv. AUGUSTÍN, *Sermo* 179, 1; PL, zv. 38, s. 966.

³⁵ LORA – SIMIONATI, *Enchiridion delle Encicliche*, s. 826–827.

³⁶ AAS, 1902–1903, fasc. 35, s. 234–238; *Leonis XIII. P.M. Acta*, vol. XII/2, Romae 1882, s. 232–238; FILIPPI – LORA, *Enchiridion Biblicum*, s. 202–213.

v prvom rade smerovať k šíreniu viery a nábožnosti.³⁷ Pre zorientovanie sa profesora Biblika v správnej interpretácii Sv. písma odporúča okrem kritického štúdia oprieť sa o autoritu cirkevných otcov.³⁸

V tretej časti encykliky, nazvanej *Obrana Sv. písma proti moderným bludom*, dáva návrhy, ako sa ubrániť pred individualistickým výkladom Sv. písma. Odporúča, aby sa študovalo v celej svojej integrite, ktorú zaručuje Magistérium Cirkvi. Zároveň vyzýva, aby profesori bojovali proti moderným bludom tým, že budú dobre poznať všetky prostriedky a spôsoby nepriateľov Cirkvi. Pre vyrovnanie sa v odbornosti protestantským profesorom a v zameraní na kritické štúdium Písma kladie veľký dôraz na štúdium orientálnych biblických jazykov. Záver je venovaný povzbudeniam k štúdiu a šíreniu Sv. písma.³⁹

6. VÝZNAM ENCYKLIKY PRE ĎALŠÍ VÝVOJ ŠTÚDIA BIBLIE V CIRKVI

O tom, že encyklika, aj napriek nie malým kritikám progresívnych biblistov, ktorí očakávali väčšie otvorenie sa voči textovej kritike, priniesla očakávaný rozvoj biblických vied, svedčí množstvo publikácií a biblických časopisov, ktoré priamo či nepriamo podnietila táto encyklika Leva XIII. Takto v roku 1895 vznikla edícia *Biblische Studien* a v roku 1903 *Biblische Zeitschrift*, chápaná Johannom Göttbergerom a Josephom Sickenbergerom v podobnom kritickom duchu ako *Revue biblique*. Biblické štúdie v Leuvene, vedené profesorom Albinom van Hoonackerom, jeho žiakom Heinricom Andreasom Poelsom a kolegom Paulom Ladeuze v niektorých metodologických prístupoch anticipovali tzv. *Formgeschichte*. V roku 1902 profesor Marie Joseph Lagrange začal vydávať *Études bibliques* a mimoriadne úspešnou bola jeho publikácia z roku 1903 *La méthode historique, surtout á propos de l'Ancien Testament*, v ktorej eklatantným spôsobom podal základné princípy biblickej kritiky.⁴⁰

Pre komplexnosť však treba dodať, že smer, aký v interpretácii Biblie deklaroval pápež Lev XIII., nebol však jednoznačne prijatý. Mal aj svojich odporcov, medzi ktorými vynikal kardinál jezuita Camillo Mazzel-

³⁷ LORA – SIMIONATI, *Enchiridion delle Encicliche*, s. 828–829.

³⁸ Tamže, s. 834–837.

³⁹ Tamže, s. 854–861.

⁴⁰ AUBERT a kol., *Nuova storia della Chiesa*, s. 234–235.

la.⁴¹ Ako prefekt Posvätnéj kongregácie Svätého ofícia (Santo Uffizio) vydal v roku 1897 dekrét známy pod názvom *Comma Johanneum*, ktorý prezrádza ducha väčšiny kuriálnych rímskych kruhov. Ten smeroval k zamedzeniu kritického literárneho rozboru Svätého písma.⁴² Až po smrti kardinála Camilla Mazzella v roku 1900 sa podarilo 30. októbra 1902 založiť Pápežskú biblickú komisiu,⁴³ do ktorej pápež Lev XIII. 21. januára 1903 vymenoval za poradcu tejto komisie najvýznamnejšieho dominikánskeho biblistu Marie Josepha Lagrangea. Mladý uznávaný biblista a neskôr hlavný predstaviteľ francúzskeho modernizmu Alfred Loisy, ktorý v roku 1892 založil časopis na šírenie poznania Sv. písma *Enseignement biblique*, zasa po ostrej polemike ohľadom tzv. biblickej otázky, v ktorej kládol dôraz na nevyhnutnosť historickej lektúry Sv. písma a vnímania viacerých autorov kníh Sv. písma, bol v roku 1893 biskupskou komisiou, ktorá predsedala Katolíckemu inštitútu v Paríži, vylúčený z katedry biblických vied, na ktorej prednášal od roku 1881.⁴⁴ Potreba garancie biblického bádania zo strany pápežskej moci prostredníctvom vydanéj encykliky sa ukazovala ako nevyhnutná, aj keď zase na druhej strane predsa len v niektorých prípadoch dochádzalo k zásahom do slobody skúmania v tejto oblasti, ale už nie jeho pozastaveniu. Inak tomu však bolo po smrti pápeža Leva XIII. v roku 1903, kedy nastúpil na pápežský stolec Pius X., ktorý všetky moderné smery považoval za modernizmus. Obefou tejto spätnej reakcie Cirkvi voči moderným prúdom bol aj samotný biblista Lagrange, ktorý na podnet jezuitu Delattreho ne-

⁴¹ Camillo Manzella bol blízkym spolupracovníkom pápeža Leva XIII. Od začiatku pontifikátu zaujímal popredné miesta v Katolíckej cirkvi. Od roku 1878 zaujal katedru dogmatickej teológie na Pápežskej Gregoriánskej univerzite v Ríme. V roku 1885 sa stal konzultorom a v roku 1897 dokonca prefektom Posvätnéj kongregácie svätého ofícia. Okrem toho bol v roku 1893 menovaný za prefekta Posvätnéj kongregácie štúdií a v roku 1897 aj za prefekta Posvätnéj kongregácie rítov. Za kardinála bol kreovaný 7. júna 1886. GE RAMBALDI, „Mazzella Camillo,“ in *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús biográfico-temático*, ed. Joaquín Domínguez – Charles O'Neill, vol. III, Madrid: Universidad Pontificia Comillas, 2001, s. 2591.

⁴² Pietro SCOPOLA, *Orientamenti della cultura cattolica alla fine dell'800*, Bologna: Il Mulino, 1961, s. 71; Giuseppe ROSSINI (ed.), *Aspetti della cultura cattolica nell'età di Leone XIII*, Roma: Edizioni 5 lune, 1961.

⁴³ AAS, 1902–1903, vol. XXXV, s. 234–238.

⁴⁴ Marie-Joseph LAGRANGE, *M. Loisy et le modernisme*, Paris 1932; Émile POULAT, *Critique et mystique: Autour de Loisy, ou la conscience catholique et l'esprit moderne*, Paris 1984; GADILLE, *Di fronte alle nuove scienze religiose*, s. 402–403; AUBERT a kol., *Nuova storia della Chiesa*, s. 240–245; Evangelista VILANOVA, *Storia della teologia cristiana*, vol. 3, Roma: Borla, 1995, s. 465–467, 472–477.

mohol viac pokračovať v písaní komentára ku knihe Genezis a v roku 1907 dostal zákaz venovať sa historicko-kritickému štúdiu Starého zákona. V roku 1911 ho predvolali pred členov Kongregácie koncilu, aby sa zodpovedal za prílišný racionálny prístup k Svätému písmu.

ZÁVER

Encyklika *Providentissimus Deus* Leva XIII. predstavuje jednu z najvýznamnejších encyklík, ktoré sa venujú biblickému výskumu. Otvorenie sa voči historicko-kritickej metóde pri poznávaní Sv. písma nevyplývalo z osobnej vedeckej angažovanosti pápeža Leva XIII. v biblických otázkach, ale z jeho mentálnej otvorenosti voči novým metódam v teológii, v snahe zabrániť izolovanosti katolíckej teológie a tiež v snahe brániť katolícku interpretáciu Biblie proti silným útokom a polemikám dogmatizujúceho racionalizmu. Pápež Lev XIII. tak pootvoril dvere možnému kritickému prístupu k Svätému písmu. Pápež Ján Pavol II. vo svojom príhovore zo dňa 23. apríla 1993 počas audiencie ku 100. výročiu encykliky Leva XIII. *Providentissimus Deus* v Klementínskej sále Vatikánskeho paláca charakterizoval dôsledky encykliky na štúdium biblických vied nasledovne:

... Encyklika vyzýva katolíckych exegétov výslovne k tomu, aby skutočne nadobúdali vedecké a odborné poznatky, aby tak na tomto poli prekonalí svojich kritikov... Cirkev nemá strach pred vedeckou kritikou. Nedôveruje však predpojatým mienkam, ktoré sa údajne zakladajú na vede, v skutočnosti však tajne prekračujú jej pole.⁴⁵

Kritické skúmanie Biblie v časoch Leva XIII. prispelo k vysvetleniu a vyriešeniu pravosti, veku, integrity a historickej hodnoty, k odstráneniu trhliny medzi vedeckým bádaním a vierou, medzi literárnym a duchovným zmyslom. V čase, keď si bol extrémne dogmatický liberalizmus istý sám sebou, Lev XIII. naň odpovedal veľmi kriticky, aj keď *a priori* nevylúčil to pozitívne, čo priniesli nové možnosti. Na výrok pápeža Leva XIII., že štúdium Biblie je dušou teológie, nadviazali aj konciloví otcovia 2. vatikánskeho koncilu v konštitúcii *Dei Verbum* (DV 24).

⁴⁵ Pápežská BIBLICKÁ KOMISIA, *Interpretácia Biblie v Cirkvi*, Svit: Katolícke biblické dielo, 1995, s. 12.

Štúdium Biblie nie je nikdy ukončené, lebo každá doba sa musí svojím spôsobom nanovo snažiť porozumieť Posvätným knihám. Ostáva však podstatné to, o čo sa usiloval Lev XIII. vo svojej encyklike *Providentissimus Deus*, keď poukázal na božský pôvod Sv. Písma, ktorý by mal byť východiskovým bodom pre každého katolíckeho exegétu. Pápež Ján Pavol II. v spomínanom prejave k vyjadreniam Leva XIII. dodal svoju inštrukciu, keď povedal:

Áno, ak chceme dospieť k plnohodnotnej interpretácii Slova inšpirovaného Duchom Svätým, my sami sa musíme nechať viesť Duchom Svätým. Preto je potrebné modliť sa, veľa sa modliť a v modlitbe prosiť o vnútorné svetlo Ducha a učenlivo ho prijímať. Musíme prosiť o lásku, ktorá jediná vedie k porozumeniu reči Boha, ktorý je Láska. Aj počas samotnej práce pri interpretácii sa musíme snažiť, nakoľko to je len možné, zotrvať v Božej prítomnosti.⁴⁶

The Historical-Ecclesiastical Circumstances of the Encyclical *Providentissimus Deus* by Leo XIII

Keywords: Pope Leo XIII; Biblical Studies; Theological Disputations; Pontifical Biblical Institute; Lagrange

Abstract: The author initially describes the general situation within theological thinking prior to the pontificate of Leo XIII, characterized by a skepticism concerning the modern method of Catholic theology, especially Biblical Catholic theology. The approach within Protestant churches, where Biblical studies was much more evolved due to the use of the practice of historical-critical method, was very different. The pioneer in this approach within the Catholic Church was the French Dominican and Biblical theologian Jean-Marie Lagrange. The author of this study explicates how the publication of the encyclical *Providentissimus Deus* influenced Biblical research in general and opened the Catholic Church up to modernity.

doc. HEDr. Luboslav Hromják, PhD.
Teologická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologický inštitút
Spišská Kapitula 12
053 04 Spišské Podhradie
luboslav.hromjak@ku.sk

⁴⁶ Tamže, s. 18.